

Rapport 2025:17

Effekter av kompensatorisk resursfördelning i grundskolan – erfarenheter från Kunskapsbidraget

I rapporten analyserar IFAU:s Olof Rosenqvist och Jan Sauermann effekterna av Kunskapsbidraget, ett statsbidrag som sedan 2018 fördelas till skolhuvudmän utifrån elevernas socioekonomiska bakgrund. Syftet med bidraget är att minska resultatskillnaderna mellan skolor och förbättra förutsättningarna för elever som riskerar att inte nå gymnasiebehörighet.

Kunskapsbidraget

Resultatskillnaderna mellan skolor i Sverige är stora och hänger nära samman med elevernas socioekonomiska bakgrund. För att minska skillnaderna och stärka förutsättningarna för elever i mer utsatta områden finns ett kompensatoriskt statsbidrag, Kunskapsbidraget (tidigare Likvärdighetsbidraget). Bidraget har vuxit från 1 miljard kronor vid införandet 2018 till 8,2 miljarder kronor år 2025.

Metod och data

I rapporten undersöker Rosenqvist och Sauermann hur Kunskapsbidraget påverkat lärartäthet, klasstorlek, resultat på nationella prov och andelen elever som når gymnasiebehörighet.

Analyserna bygger på registerdata från SCB över alla elever och lärare i svensk grundskola under läsåren 2013/14–2022/23. Varje observation motsvarar en elev under ett specifikt läsår.

Kunskapsbidraget fördelas av Skolverket utifrån ett beräknat index för elevernas risk att inte nå gymnasiebehörighet på basis av bakgrundsegenskaper såsom föräldrarnas utbildning, inkomster och invandringsbakgrund.

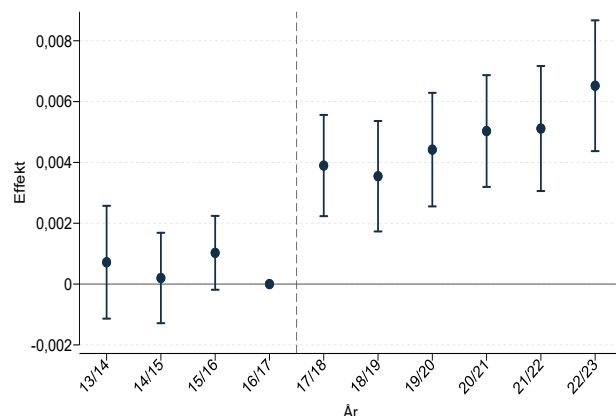
För att kunna jämföra utvecklingen före och efter bidraget konstruerar forskarna med samma tillvägagångssätt som Skolverket ett index som utgår från elevsammansättningen under 2016/17, före reformen, och använder sambanden mellan indexet och de olika utfallen (t.ex. lärartäthet och provresultat) under detta läsår som en referenspunkt.

I analysen följs huvudmännen över tid för att se hur skillnaderna utvecklas mellan de som 2016/17 hade en stark (lågt index) respektive en svag (høgt index) elevsammansättning. Metoden kallas skillnad-i-skillnader-analys och den gör det möjligt att undersöka om skillnader i till exempel lärartäthet eller elevresultat har förändrats till följd av reformen.

Fler lärare och mindre klasser

Kunskapsbidraget har lett till fler lärare i skolor med en svagare socioekonomisk elevsammansättning, se Figur 1.

Figur 1 Förändringar i sambandet mellan 2016-indexet och lärartäthet jämfört med 2016/17

Not: Den streckade vertikala linjen mellan läsåren 2016/17 och 2017/18 är en avgränsning mellan läsåret före och efter reformen. De vertikala linjerna som skär igenom punktestimaten representerar 95-procentiga konfidensintervall. Läsåret 2016/17 utgör jämförelsetidpunkt vilket markeras av en punkt vid nollstrecket. En förflyttning på 100 steg upp längs indexet läsåret 2016/17 var förknippat med att ha 0,011 fler lärare per elev. Läsåret 2022/23 hade detta positiva samband ökat med cirka 0,006.

Skolor med sämre elevförutsättningar hade redan före reformen fler lärare per elev än andra, men skillnaden har vuxit efter bidragets införande och expansion. Det positiva sambandet mellan huvudmannens index och lärartäthet har ökat med närmare 50 procent.

Klasstorlekarna, som är nära relaterade till lärartäthet, har också minskat hos huvudmän med svagare elevsammansättning. Effekten på klasstorlek kan också studeras per årskurs, vilket av dataskäl inte är möjligt för lärartäthet, och då syns effekter framför allt i årskurs 9. I de lägre årskurserna 3 och 6 syns ingen tydlig effekt, men forskarna påpekar att klasstorleksmålet inte fångar om fler lärare satts in i samma klass. Man kan alltså inte utesluta att lärarresurserna ökat även i de lägre årskurserna.

Tappet i lärarkvaliteten har bromsats

Forskarna mäter lärarkvalitet som förväntad lön utifrån erfarenhet, utbildning och behörighet.

Hos huvudmän med svagare elevsammansättning sjönk lärarkvaliteten redan före bidraget jämfört med huvudmän med starkare elevsammansättning. Efter reformen fortsatte kvaliteten att sjunka några år innan den stabiliserades. Bidraget kan alltså ha bromsat en fortsatt försämring hos dessa huvudmän, men lärarkvaliteten är ändå lägre än före reformen.

Det har alltså blivit fler lärare på skolor som fått högre bidrag, men lärarna har lägre genomsnittliga kvalifikationer.

I stort oförändrade resultatskillnader

Trots att huvudmän med svagare elevsammansättning fått fler lärare per elev har resultatskillnaderna på de nationella proven i svenska och matematik i årskurs 3, 6 och 9 i stort sett varit oförändrade. Den samlade effekten är nära noll.

Separata analyser per årskurs indikerar att resultatskillnaderna i årskurs 9 kan ha minskat något mot slutet av perioden. Minskningen är dock inte tillräckligt stor för att vara statistiskt säkerställd. Det är ändå intressant, menar forskarna, att mönstret syns just i årskurs 9 där effekterna på klasstorlek är tydligast.

Små skillnader mellan grupper

Bakom den genomsnittliga nolleffekten på de nationella proven döljer sig vissa variationer.

Elever med minst en utlandsfödd förälder i skolor med svagare förutsättningar visar mot slutet av perioden en liten, statistiskt säkerställd förbättring jämfört med samma elevgrupp i skolor hos huvudmän med starkare elevunderlag. Ett liknande mönster syns för elever vars båda föräldrar saknar eftergymnasial utbildning, men där är förbättringen inte statistiskt säkerställd.

Fler behöriga till gymnasiet

Elever i skolor med svagare elevsammansättning har knappt in på elever i andra skolor när det gäller gymnasiebehörighet. Fler elever fick godkända betyg i svenska, engelska, matematik samt minst fem andra ämnen och blev därmed behöriga till gymnasiet. Det stärker bilden av att Kunskapsbidraget kan ha minskat resultatskillnaderna i årskurs 9.

Effekten är svag första åren men växer i takt med att Kunskapsbidraget ökar och blir statistiskt säkerställd under 2020/21–2022/23.

Svårt men inte omöjligt att minska resultatskillnader

Sammanfattningsvis har Kunskapsbidraget lett till fler lärare och mindre klasser i skolor med socioekonomiskt svagare elever, särskilt under de senare åren och i årskurs 9. I genomsnitt har detta inte minskat skillnaderna i elevresultat, men mot slutet av perioden, när bidraget varit högre, finns tecken på en viss minskning i årskurs 9.

Slutsatsen är att det är svårt och kostsamt, men inte omöjligt, att minska resultatskillnader genom kompensatorisk resursfördelning. Hur resurserna används verkar ha stor betydelse, och resultaten för årskurs 9 tyder på att satsningar på mindre klasser är särskilt verkningsfulla.

Om rapport 2025:17

Läs hela rapporten på www.ifau.se eller beställ ett tryckt exemplar via e-post till ifau@ifau.uu.se

Rapporten i korthet summerar utvalda rapporter från IFAU. Om din organisation vill prenumerera på tryckta exemplar, skicka dina kontaktuppgifter till ifau@ifau.uu.se. Ange "prenumeration RIK" i ämnesraden.